

Arkeologikonsulentent

Arkeologikonsulentent
Hammerfest Næringsshage
Postboks 556
No-9615 HAMMERFEST

Org nr: 982 148 170
Tlf 78 40 75 09
Mobil 906 42 229
Faks 78 40 75 01

Konsekvensutredning for kulturminner

Bomvegtunnel fra Tomasjord til Ramfjord i
Tromsø

Mai 2004

Innhold

INNLEDNING	1
METODIKK	2
BESKRIVELSE AV TILTAKET	4
POTENSIAL FOR FUNN AV UKJENTE KULTURMINNER	10
TOMASJORD	11
RAMFJORDEN	11
MASSEDEPONIER	13
TROMSDALSTINDEN	14
KONKLUSJON	14
LITTERATURLISTE	17
INFORMANTER I ARBEIDET	18
VEDLEGG	18

Sammendrag

Alternativer	Konsekvens	Konklusjon
Alt 0 Ingen utbygging	Alternativet medfører at 5-7000 kjøretøy pr. døgn vil fortsette å kjøre de 26 km rundt Berg og Gammalgård. Dette vil prege kystlandskapet her i negativ retning. For dette området må derfor tunnelen sees på som positiv.	Negativ konsekvens
Alt 1 Tunnel i Nordbotn	<p>Nordbotn</p> <p>Stor.neg Middels neg Lite/intet Middels pos Stor pos.</p> <p>Samisk bruksområde med potensial for steinalder og samiske kulturminner. Fangstgroper ble registrert under befarig. Norsk bosetting fra middelalderen med både sjøsamisk og kvenske innslag.</p>	Liten negativ konsekvens (-) Støyskjerm bør vurderes.
Alt 2 Tunnelpåhugg på Ramfjordmoen	<p>Ramfjordmoen</p> <p>Stor.neg Middels neg Lite/intet Middels pos Stor pos.</p> <p>Samisk bruksområde med potensial for steinalder og samiske kulturminner. Fangstgroper og kjøttgjemmer ble registrert under befarig. Norsk bosetting fra middelalderen med både sjøsamisk og kvenske innslag.</p>	Middels negativ konsekvens (-). Tiltaket vil kunne komme i direkte berøring med to fangstgroper. Vurderingen forutsetter at avbøtende tiltak iverksettes.
Felles for alt 1 og 2 Tunnel påTomasjord	<p>Stor.neg Middels neg Lite/intet Middels pos Stor pos.</p> <p>Sterkt industrialisert område. Ingenting av det opprinnelige landskapet står igjen.</p>	Liten/ingen negativ konsekvens (-).

Bakgrunn for utredningen

Innledning

Formålet med utredningen er å kartlegge konsekvenser for temaet kulturminner og kulturmiljø ved bygging av bomvegtunnel fra Tomasjord til Ramfjord i Tromsø. Tiltaket omfatter både bygging av tunnel og vegtilknytning på eksisterende vegnettverk. Det er i hovedsak to alternativer som utredes her:

Alt 0. Tiltaket blir ikke gjennomført.

Alt 1. Tunnelinnslag på Tomasjord frem til Nordbotnsvingen i Ramfjord med fremføring til E8.

Alt 2. Tunnelinnslag på Tomasjord, men med påhugg på Ramfjordmoen og fremføring til RV 91.

I forhåndsmeldingen for tiltaket er det lagt følgende føringer for arbeidet. Temaet er ytterligere beskrevet i kapittel 8.2.1.3. i konsekvensutredningsprogrammet fra Vegdirektoretet 12.11.2003.:

Kjente kulturminner skal kartfestes, og det skal også vises hvor en kan forvente å finne ikke-kjente automatisk fredete kulturminner.

Automatisk fredete og nyere tids kulturminners verdi skal vurderes og begrunnes, uavhengig av juridisk status. Det skal også redegjøres for kulturminnernes evt. vernestatus (fredet, regulert til spesialområde bevaring etc.). Kulturminnene kan inngå i kulturmiljøer. Det må beskrives og begrunnes i hvilken sammenheng disse inngår. Kulturmiljøene skal kartfestes og verdisettes på samme måte som de øvrige kulturminnene med en enhetlig verdi på kulturmiljøet.

Virkning av tiltaket på kulturminner og kulturmiljøer vises, for eksempel: terrenginngrep og arealforbruk, hvilke kulturminner som går tapt, hvilke arealer som får støybelastning slik at kulturminner må innløses eller får redusert verdi samt barriereeffekter.

Det skal begrunnes hvordan en er kommet frem til konsekvensvurderingen.

Formålet med konsekvensutredningen er å synliggjøre hvordan og i hvilket omfang tiltaket kan komme i konflikt med kulturminner og kulturmiljø. Et godt redskap for å få til dette finner vi i Vegvesenets Håndbok-140, Metodikk for vurdering av ikke-prissatte konsekvenser (Statens vegvesen 1995). Den metodikken som her skildres ligger

følgelig til grunn for denne utredningen. I tillegg har jeg fulgt gjeldende retningslinjer for denne typen arbeid fra Miljøverndepartementet og Riksantikvaren.

I vurderingen er det lagt vekt på å kartfeste kjente kulturminner, redegjøre for områder med potensial for funn som ikke er kjent pr. i dag, samt forsøke å definere verdier på kulturmiljøer innenfor tiltaksområdet. Verdisetting av kulturminner er i utgangspunktet svært problematisk. Det visuelle inntrykket som kulturminnet gir vil kunne være en variabel som man vektlegger. I så måte vil et godt bevart kulturminne bli tillagt større verdi enn et som er dårligere bevart. Samtidig sier dette ikke noe om hva kulturminnet kan inneholde av kulturhistorisk informasjon dersom en utgraving foretaes. Vurderingen blir av den grunn svært subjektiv.

Jeg har derfor valgt å diskutere verdi der jeg synes det gir mening, og utelatt dette der jeg ikke finner det relevant. Et automatisk fredet kulturminne kan etter kulturminneloven ikke røres med mindre det gies dispensasjon fra Riksantikvaren. Dette gjelder uavhengig av kulturminnets verdi. Alle kulturminner som blir omtalt i denne rapporten er automatisk fredet. Jeg har derfor ikke utredet verdi eller fredningsbestemmelser for hvert enkelt km.

Arbeidet er utført på bakgrunn av befaringer på strekningen, faglig rådgivning, arkeologiske og historiske kilder, kart og fotomateriale samt øvrig tilgjengelig bakgrunnsmateriale.

Metodikk

Befaringer

Området ble befart våren 2004. Det ble lagt vekt på kontakt med kjente folk i området og følgende personer ble kontaktet:

X Stine Benedicte Sveen, Tromsø Kommune

X Roald Kristiansen. UIT

Befaringen tok i første rekke sikte på å få et inntrykk av hvordan tiltaket ville arte seg i terrenget. Hvordan den visuelle dominans ville bli i forhold til kulturminnene og for å kunne si noe om potensialet for nye kulturminner, influensområdet og de eksisterende kulturminnenes verdi. Det ble fotografert og GPS posisjoner ble tatt av alle synlige kulturminner.

Befaringen ble konsentrert rundt Ramfjorden fordi Tomasjord er så sterkt utbygd at potensialet for funn av kulturminner må betegnes som svært lite/ubetydelig (se kap 3).

Tidligere arbeid i området

Området er tidligere grundig befart av Troms Fylkeskommune og rapporter foreligger. Disse er

- Stine B Sveen: Registreringsrapport av fangstgroper på Ramfjordmoen (okt 2003)
- Stine B Sveen Natur og kulturmiljø Ramfjordmoen – Breivikeidet, Rapport 1. Kulturmiljø, villrein og fangstsamfunn, Tromsø Kommune, nov 2001

- Tromsø Kommunes arealdelplan for distriktene med kart over kulturminner.
- NIKU: Planlagt golfbane på Breivikeidet. Konsekvenser for samiske kulturminner og kulturmiljø.

Stine B Sveen er i disse tider i avslutningsfasen av en formidlingsplan for fangstgropene med bl.a. kultursti og kartplassering av gropene.

Kulturminner og kulturmiljø; definisjoner, verdier og konsekvenser

Begrepene kulturminner og kulturmiljøer er definert i Lov om Kulturminner (KML) §2:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljø omfatter våre fysiske omgivelser hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

I henhold til KLM §3 er det forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner, det vil si kulturminner fra forhistorisk tid og fra middelalderen frem til år 1537. Loven gir rom for en distinksjon mellom automatisk fredete kulturminner (fra før 1537) og nyere tids kulturminner (etter 1537). I tillegg er alle samiske kulturminner eldre enn 100 år automatisk fredet.

Automatisk fredete kulturminner omfatter både synlige kulturspor og kulturspor som i dag ikke er synlig på markoverflaten. Visuelt synlige hustufter er eksempel på den første kategorien. Overgrodde boplasser fra eldre steinalder er eksempel på den andre. Automatisk fredete kulturminner er pr. definisjon ansett for å ha nasjonal verdi. Når et tiltak skaper konflikt i forhold til kulturminneloven må det derfor søkes om frigiving fra Riksantikvaren. Dersom fornminnene frigis må tiltakshaver bekoste den arkeologiske undersøkelsen som omfatter utgraving, dokumentasjon og konservering av kildematerialet.

På tross av bestemmelsen om automatisk fredning av før-reformatoriske kulturminner er det gitt rom for ulik vektning av fredningstiltaket. Kulturminnenes antall, type, beliggenhet, tilstand og sjeldenhet er faktorer som legges til grunn for vektingen. Grunnlaget for argumentasjonen om frigivelse og vern av automatisk fredete kulturminner er basert på at enkelte kulturminner har større verdi enn andre. Følgelig vil tiltakets samfunnsmessige verdi vektes mot kulturminnets verdi dersom en frigivelse av et kulturminne søkes.

I motsetning til fornminnene er nyere tids kulturminner ikke automatisk fredet, men de kan vedtaksfredes etter KML §15.

Direkte og indirekte konsekvenser

Det skiller mellom direkte og indirekte konsekvenser for kulturminner. Innenfor planområdet, det vil si det området som er direkte berørt av tiltaket, vil tiltaket kunne gi

både direkte og indirekte konsekvenser på kulturminnene og kulturmiljøene. Utenfor planområdet vil vi bare ha indirekte konsekvenser av visuell karakter.

Direkte innvirkning kan skje ved at:

Kulturminnet skades, dekkes til, fjernes, ødelegges eller på andre måter blir skjemet eller oppstykket. Dette er noe som fortrinnsvis hører anleggsfasen til.

Indirekte påvirkning vil kunne være:

Landskapet rundt kulturminnet endres betraktelig i forhold til hvordan det opprinnelig har vært.

Opplevelsen og stemningen skjemmes av støy, reflekser og skyggevirking. Tiltaket oppfattes som et fremmedelement i landskapet. Slike ting er koblet opp mot driftsfasen.

Vi er i dag mindre avhengige av det landskapet og den naturen som vi har rundt oss enn man var tidligere. I dag forholder vi oss til bilen, riksveien, butikken, byen osv. tidligere forholdt man seg til sjø, vassdrag, eider og lignende som lokaliseringsfaktor for bosetting. Det er av den grunn viktig å forsøke å holde den indirekte innvirkningen av et tiltak på et så lavt nivå som mulig. Dette gjelder i særlig grad der kulturminnene ligger i et landskap som man kan oppfatte som uberørt.

Sett i lys av dette vil tunnelinnslag og vegbygging kunne øve betydelig indirekte påvirkning på kulturminner selv om kulturminnene eller kulturmiljøet ikke er direkte berørt av tiltaket. Det gjelder da særlig for støy, støv og lys.

Tiltakets visuelle dominans

Det er ikke så helt enkelt å avgjøre hvordan en vegtrase eller tunnelinnslag vil kunne påvirke den visuelle opplevelsen av et kulturminne, kulturmiljø eller kulturlandskap. Dersom kulturminnet befinner seg inne i tett skog vil man kunne stå relativt tett opp til tiltaket uten å føle det som et forstyrrende element. Dersom kulturminnet ligger på en flate med vid utsikt vil det visuelle aspektet komme langt sterkere inn. Både for oppfattelsen av selve kulturminnet, men også for oppfattelsen av landskapet som kulturminnet ligger i. Man må av den grunn forsøke å bruke skjønn i de fleste tilfeller.

Beskrivelse av tiltaket

Hensikten med tiltaket er å forkorte kjøredistansen for trafikantene på Europaveg 8 mellom Ramfjord og Tromsdalen, som er den viktigste innfartsvegen til Tromsø.

Tiltaket kan innkorte avstanden mellom Fagernes og Tromsøysundtunnelen fra ca 25 km til mellom 7 og 12 km.

Prosjektet har en mulig kostnadsramme over 400 millioner kroner. Tiltaket er derfor et vedlegg I – tiltak som utløser krav om konsekvensutredning etter reglene i plan- og bygningslovens kap. VII a og tilhørende forskrift om konsekvensutredninger av 21. mai 1999. Det skal derfor utarbeides konsekvensutredning for tiltaket. Utredningen skal oppfylle de kravene som er stilt i dette utredningsprogrammet.

Beskrivelse av romlige dimensjoner

Alternativene

Alternativenes geografiske plassering går frem av de vedlagte kartene. Det er i denne fasen to mulige varianter som vil kunne bli valgt. Det ene er en tunnel fra Tomasjord gjennom Tinden og ut på Ramfjordmoen. Den andre går fra Tomasjord til Nordbotnsvingen. Det siste alternativet leder til en relativt kort veistubb frem til eksisterende riksvei, mens det første gir en lengre trase over Ramfjordmoen. Sistnevnte vil også gå relativt nært fangstgropfeltet (Se kap 3). Det er her foreslått ulike tiltak for å avbøte dette fra tiltakshavers side. Tiltakene er beskrevet nærmere i avslutningen av denne rapporten.

Servicebygg

Det er ikke planlagt permanente servicebygg i tiltaket. Eventuelle kiosker for betaling av bompenger vil bli plassert ute i vegbanen.

Veier, montasjeplasser, fundamenter

Det er ikke kommet melding om konkrete planer for denne delen av tiltaket, men det antas at man også her tar hensyn til denne rapportens konklusjoner.

Permanent arealbruk

Behovet for permanent arealbruk knyttes til selve tunnelen og veganleggene til å fra tunnelåpningene. I tillegg kommer etableringen av bompenggeordning og eventuell snuplass/parkeringsplass.

Kulturhistorisk oversikt i undersøkellesområdet

Innledning

Området som det omsøkte prosjektet ønskes lagt til er historisk kjent som et samisk område (Bertelsen 1994:223-224). Vi kjenner Ramfjorden som et stoppested for reindrifta fra Sverige og over mot Tromsdalen og Kvaløya, men også som et lokalt område for reindrift. Fangstgropene som er registrert i stort antall over Breivikeidet understreker også denne tilknytningen selv om de må antas å være av langt eldre dato. Fra Friis sine etnografiske kart i 1861 ser det imidlertid ut til at nordmennene har overtatt hegemoniet i fjorden og man finner bare samiske boliger innerst ved Fagerelv og ytterst ved Hundbergan. Dette stemmer bra med opplysningene om at de første klagene på samenes reindrift fra norsk hold kom i 1840 fra Ramfjorden og Sørfjorden (Andresen 1994:288). Det ser da ut til at Ramfjorden på begynnelsen av 1800 tallet har gått over fra å være et samisk område til å bli hovedsakelig norsk.

Steinalder

Steinalderen deles opp i ulike epoker som spenner over svært store tidsrom. Fra tiltaksområdet kjenner man nesten ikke kulturminner fra steinalder slik at jeg finner det ikke særlig relevant å gå nært inn på den generelle forhistorien i Troms. Jeg skal likevel nevne kort noen trekk ved de ulike epokene fordi dette sier noe om potensialet for nye funn i tiltaksområdet.

Eldre steinalder

De første sporene etter mennesker i Nord-Norge finner vi i første fase av eldre steinalder. Perioden strekker seg fra 9000 – 8000 f.Kr. og flere boplasser i Finnmark kan oppvise spor etter bosetning fra denne perioden. Dette er noen av de eldste boplassene som vi kjenner i Norge og er svært sentrale i forståelsen av hvordan landet ble befolket. Eldre steinalder deles inn i tre faser og hele perioden strekker seg fra den første bosetningen ca 9000 f.Kr. frem til yngre steinalders begynnelse 4500 f.Kr. Perioden er følgelig svært lang, nesten 5000 år og utgjør derfor nesten halvparten av vår samlede forhistorie.

Boplassene ligger ofte åpent til, gjerne på et nes hvor man har tilgang til havet på begge sider og med vid utsikt (Schanche 1988). Boligene har vært relativt små, lette konstruksjoner. Ofte telt eller mindre gammer. Hustuffer finner man først i fase 2 av eldre steinalder (Olsen 1994:38). Gjenstandsmaterialet preges av slåtte artefakter i harde bergarter, avslag og trekull fra ildsteder. Sporene er små og svært gamle, men

ofte ligger de synlige i terrenget og er da et storslagent syn for dem som har øyne for slikt. Likevel må man regne med at langt de fleste boplasser ligger skjult under torva og er ikke mulige å se på overflaten. Et karakteristisk trekk som er verd å nevne finner vi i kulturminnenes plassering i forhold til alder. Boplassene og hustuftene er generelt sett orientert i forhold til kystlinjen. Samtidig har kystlinjen på grunn av landhevingen variert betraktelig over tid. Dette medfører at de tidligste sporene fra bosettingen langs fjorden ligger betydelig høyere enn dagens havnivå. Boplassene fra Eldre steinalder vil ligge fra 20 til 40 meter over dagens havnivå. Dette betyr at de ikke bare vil ligge høyt i terrenget, men at de også kan ligge langt inne i landet.

Sentrale områder i Troms er Finnkroken på nordsida av Grøtsundet og sørvestenden av Kvaløya. Det er også gjort en rekke funn andre steder i Troms, men ingen av disse omfattes av denne rapporten.

Yngre steinalder og tidlig metalltid

Det er gjort en del løsfunn i Ramfjordområdet fra disse to periodene, men funnstedene faller alle utenfor influensområdet for tunnel-prosjektet.

Utdrag fra arkivet til Tromsø Museum:

Ts. 3028. Kniv av skifer, brunsort og grøn flammet. Blad og skaft tilsammen 11,5 cm lang, bladet 3,5 cm bredt. Bladets og skaftets øvre og nedre konturer danner buelinjer. Flatene er fint slipt. Funnet i jorden på Andersdal, Tromsøysund prestegjeld, Troms. Gave fra Jakob Bendiksen, Ramfjord.

Ts. 494. Brudstykke af en meisel af skifer; den er nu 3,5 cm. lang, 2,5 cm. bred Funden i jorden paa Ramfjordnes, Tromsøsundet. A. s.

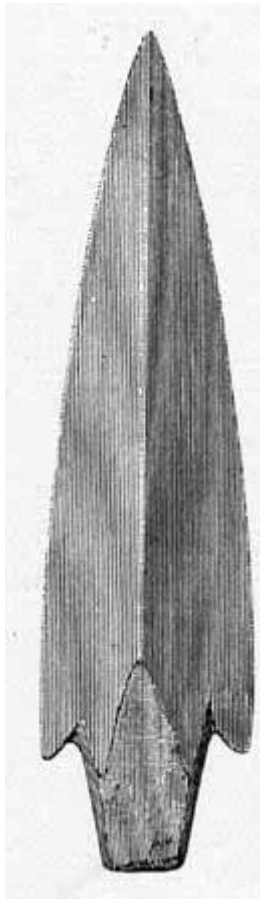
Ts. 599. Retmeisel af graa skifer, 10 cm. lang, 4,5 cm. bred; bredsiderne er buede; eggen afrundet. Funden i en ager paa Ramfjordnes, Tromsøsundet. A. s.

Ts. 871. Pilespids af rød lerskifer med spids tange og ophøiet midtrand, der ophører nedenfor bladets midte, hvorefter den er fladsleben til spidsen, som er but og sløv. Den hele længde er lidt over 11 cm., største bredde 1,5 cm.. Funden ved grøftegravning, 40 cm. under jorden paa Ramfjordnes i Tromsøsundet. A. s.

Ts. 906. Stengjenstand af grøn sten, muligens brudstykke af en retmeisel, 7 cm. lang, 4 cm. bred. Har glatte flader, men butte ender, som sandsynligvis er afbrækkede. Funden i jorden paa Ramfjordnes i Tromsøsundet. A. s.

Ts. 931. Hulmeisel af graa lerskifer, er afbrækket paa midten; det tilbageværende stykke er 16 cm langt, 5,5 cm bredt; overflader er sleben, men kun hulningen og smalsiderne er glatslebne; eggen skarp. Funden i jorden paa Ramfjordnes, Tromsøsundet. A. s.

Ts. 1029. Spydspids af brun skifer med modhager og kort tange, den sidste vistnok afbrækket, da den ikke har større længde end modhagerne. Typen er en mellemting mellem [\[Rygh fig.86\]](#)N. O. 86 og 88. Den har flade sider uden ophøiet midtrand, siderne har ikke skarpsleben eg, overfladen er ru og odden afbrækket. Længde 9,5 cm, bredde over modhagerne 3 cm. Fundet paa Ramfjordnes i Tromsøsundet.

Ts: 1029. Denne typen spydspiss er det som er funnet på Ramfjordnes.

Fra yngre steinalder og Tidlig Metalltid har vi et langt bedre grunnlag enn for eldre steinalder til å kunne si noe om hvilke aktiviteter og kulturelle strømninger som preget epoken. Kronologisk settes yngre steinalder til 4500 –1800 f.Kr. og Tidlig Metalltid 1800 f.Kr. – Kr.f. (Olsen 1994:49). Sporene fra yngre Steinalder er svært tallrike i hele Troms og Finnmark. Boformen varierer fra små gammelignende konstruksjoner til store hus på over 50 kvm (Schanche 1994). Det ser ut som det skjer en endring i bosetningsmønsteret i forhold til eldre steinalder. Menneskene blir mer bofaste og går over til sedentære eller semi-sedentære kystsamfunn, muligens med landsbylignende sentra.

Redskapsmaterialet endrer seg også. Teknikken med å slipe skifer blir utbredt og keramikk produseres og taes i bruk. Kamkeramikken kommer til syne og senere asbestkeramikk (Skandfer 1999, Sundquist 2000).

En annen viktig markør for yngre steinalder er tilsynekomsten av fangstgroper. Større anlegg med groper finnes en rekke plasser og antyder noe om graden av sosial organisering og samarbeid. Fangstgropene representerer en fangstteknikk som holder stand relativt uforandret frem til slutten av middelalder, men svært mange av gropene dateres til yngre steinalder (Vorren 1998:11-12). For gropene i Ramfjorden ser det ut til at en datering nærmere middelalder er riktig, men en del av gropene vil også kunne stamme fra Yngre Steinalder og Tidlig Metalltid. Det kan derfor være aktuelt å se spydspissen til venstre i sammenheng med fangstgrop anlegget på Ramfjordmoen.

Funnsteder er Breivik, Ramfjordnes og Andersdal.

Samisk historie

Som nevnt har Ramfjorden tradisjonelt vært oppfattet som et samisk område. Det er vanlig å knytte fangstgroper opp mot samisk kultur fordi vi kjenner historiske kilder fra Finnmark som knytter samisk kultur til disse kulturminnene. Dette gjelder særlig Øst-Finnmark, Varanger og Pasvik. Det er derfor grunn til å anta at fangstgropene i Ramfjorden er de tidligste sporene av samisk tilstedeværelse i fjorden. alderen på gropene er vanskelig å fastslå fordi forminnetypen strekker se over et svært langt tidsrom. Eksempelvis kan jeg nevne at ei fangstgrop ved Skogsfjordvann er pollenanalytisk bestemt til å være anlagt i Tidlig Metalltid og fra Finnmark har vi dateringer fra Yngre Steinalder (Sandmo 1994:128). Morfologisk ser gropene på Ramfjordmoen ut til å være av nyere dato, men flere hundre groper er registrert over hele Breivikeidet og det er rimelig å anta at alderen på disse varierer betraktelig.

I nyere tid kjenner vi Ramfjorden som oppholdssted for reindriftssamer fra Karesuando (Andresen 1994:283). De kom over fjellet og ned til kysten i Mai og Juni og vendte tilbake i slutten av August. Hvor lenge dette flyttemønsteret har foregått vet vi ikke, men fra 1840 og fremover tiltar den norske bosteningens irritasjon i styrke over denne årvisse flyttinga og ordningen opphører et stykke ut på 1900-tallet. Man antar at det på

midten av 1800-tallet kom så mye som 15-20 000 rein inn i Tromsøområdet årlig og en del av konflikten kan nok spores i dette høye antallet (Andresen 1994:286).

Spør etter denne flyttingen finnes ennå på stedet i form av teltringer, gamle og hustufter, graver og sperregjerder. En del av disse er registrert, men et større registreringsprosjekt skal finne sted i løpet av sommeren 2004. Jeg vil anta at dette vil bringe en del ny informasjon i saken.

Samiske hellige steder

Det er flere hellige steder i området. Piggsteinen på vestsida av Ramfjorden er eksempel på det (bildet til høyre). Bjørnskardalen ved Ramfjordmoen kalles på samisk "Uvhrevaggi" som betyr "offerdalen". Navnet antyder at rituelle handlinger har funnet sted i dalen. Tromsdalstinden er fra gammelt av regnet som et hellig fjell. Oppfatningen av Tromsdalstinden som hellig fjell er kildemessig belagt gjennom intervju med svenske samer som tidligere drev med reindrift i dette området, men som senere er (tvangs-)flyttet lenger sør i Sverige (Jokkmokk). Religiøse riter knyttet til Tromsdalstinden har ifølge denne kilden blitt utført såpass sent som på 1930-tallet, ifølge intervjuer gjort i Jokkmokk fra 1999 og senere. Det kan derfor være aktuelt å betrakte Tromsdalstinden som et samisk kulturminne. Problemet er kanskje at dokumentasjonen går på forhold som ligger svært nær opp til vår egen tid, og at man mangler skriftlige belegg på offerpraksis ved Tinden lenger bak i historien enn 1930 (Roald Kristiansen, UITØ. Pers.kom.). Hvorvidt Tromsdalstinden er et automatisk freda samisk kulturminne eller ikke er derfor usikkert.

Potensial for funn av ukjente kulturminner

Tomasjord:

Det er svært usannsynlig at man vil kunne treffe på ukjente kulturminner her. Stedet er gjennomindustrialisert og jordsmonnet har vært snudd en rekke ganger. Veianlegg, bygninger, elektriske kabler og vannrør går igjennom landskapet over alt.

Ramfjordmoen:

Ukjente kulturminner kan påtreffes i forbindelse med utbyggingen. Spor fra Eldre steinalder vil kunne påtreffes i landskap som ikke ligger høyere enn 40 m.o.h. Vegetasjonen oppover i skogen er preget av tett skog, lange myrdrag og høyt gress og kratt. Dette er en landskapstype som er svært godt egnet til å skjule arkeologiske spor. Et 8-tallildsted som i utgangspunktet er vanskelig å se vil bli nærmest umulig å finne i tett kratt. Likevel vil jeg anta at befaringsene som så langt er gjort har vært så grundige at potensialet for nye funn i det omsøkte området ikke er betydelig. Potensialet vil bli beskrevet for hvert enkelt alternativ.

I følge riksantikvarens retningslinjer for konsekvensanalyser benyttes potensialet for funn oftest i forbindelse med prognoser der sannsynlighet for kulturspor skal anslåes i et område uten feltregistrering. Potensialet vurderes da ut fra kjent geografisk og kulturhistorisk informasjon, sammenholdt med erkjente lokaliseringfaktorer for en gitt kulturminnekategori, kulturminnetype eller kulturmiljø.

Dersom det under arbeidet påtreffes ting som man antar kan være av kulturhistorisk interesse skal man kontakte rette myndighet. Som nevnt er denne delt mellom Fylkeskommune og Sametingets kulturminneråd. Det enkleste vil derfor være å ta en telefon til arkeologisk avdeling på Tromsø Museum. Arbeidet i det angitte området stanses da inntil klarering for videre arbeid er gitt.

Storfossen:

Ved Storfossen er det registrert 4 fangstgroper (se kart nr. 3). Stedet ligger relativt langt unna området for selve tiltaket, men et deponi for uttaksmasser er planlagt i område. I følge Stine Benedicte Sveen i Tromsø Kommune er det muntlige informasjoner om at det ligger en eller to graver inn mot fjellfoten ved Storfossen. Disse er ikke funnet, men utgjør potensielt automatisk freda kultuminner. Et massedeponi i dette området vil true både de kjente fangstgroperne samt potensielle kulturminner.

Vurdering av tiltakets omfang

Tomasjord

Avgrensning av influensområdet

Tiltaket griper inn i et tettbygd sted med store industriområder og boligfelt. Noen visuell forurensning kan man ikke regne med i nærområdet rundt tunnelen. Influensområdet settes derfor til det området som blir direkte berørt av tiltaket.

Beskrivelse av kulturminner og miljø.

Det er ikke registrert kulturminner i området

Potensialet for nye funn på strekningen

Potensialet for nye funn regnes som ubetydelig

Beskrivelse av tiltakets verdi, omfang og konsekvens

Ingen konsekvens.

Ramfjorden

Avgrensning av influensområdet

Tiltaket griper inn i et gammelt samisk kulturlandskap. Tiltaket medfører både direkte konsekvenser i form av tunnelinnslag og vegbygging samt indirekte konsekvenser i form av "visuell forurensning". Influensområdet settes til å omfatte de nedre delene av Ramfjordmoen, fra Nordbotn og opp til Hestesletta.

Beskrivelse av kulturminner og miljø.

Tiltaket griper inn i et tradisjonelt samisk kulturlandskap med kulturminner fra Steinalder og middelalder. Terrenget er skogvokste moer i et dalføre/eide over mot Breivik. Morenerygger med gjennomgående elver og bekker preger landskapet. Oppover Breivikeidet er landskapet særlig myrlendt med gode forhold for sopp og bær. Nordbotnmoen er relativt frodig med bjørkeskog og gress. Det er i senere tid plantet gran her.

Bygningsmessig er variasjonen stor. Husene er relativt moderne, men med markante innslag av forskningsbygninger for Universitetet i Tromsø. Eiscat stasjonen ligger her med en skog av master og linjeanlegg. Det er også tatt ut store mengder grus og grustakene ligger som åpne sår i landskapet.

Kulturminnene er beskrevet lengre frem i rapporten. Av særlig verdi må man regne fangstgropene. 14 er registret på Nordbotnmoen og 4 ved Storfossen (se vedlagt kart). En kultursti med tilrettelagte rasteplasser og informasjon om fangstgropene planlegges fra Tromsø Kommunes side og denne vil kunne komme i konflikt med utbyggingen.

Det er imidlertid to ulike forslag til plassering av tunnel her:

Nordbotn:

Tunnelen kommer ut sør for Skjelleldalen og veien føres ned til E8 på Sørsiden av feltet med fangstgroper. Inngrepet må anses som relativt lite i og med at veien fra tunnelåpninga og ned mot E8 ikke blir mer enn ca 300 meter. Tiltaket vil ligge så lavt i terrenget (omkring kote 25-30) i forhold til fangstgropene at det ikke vil bli synlig.

Potensialet for nye funn i området

Tunnelen kommer ut i høyde med dagens E8 i et bebygd område. Tilknytningen mellom E8 og tunnelen er en vei på ca 300m. Det er ikke registrert kulturminner her og potensialet vurderes som lite.

Beskrivelse av tiltakets verdi, omfang og konsekvens

Tunnelprosjektet medfører ikke riving av hus, men Vegvesenets bruk av vegalternativ Fagernes vil kreve riving av 5-6 boliger. Tiltaket er negativt i den forstand. I forhold til kulturminnene vil konsekvensen bli liten. Verken støy, støv eller trafikk vil bli noe mer påtrengende enn det allerede er. Tiltaket vil ikke bli synlig fra fangstgropene. Konsekvens: liten.

Ramfjordmoen:

Det planlagte tunnelpåhugget ligger omkring kote 95-100, ved foten av dalsiden ned mot Ramfjordmoen, ca 400 m nordøst for Sennavatnan. Trasseen vil strekke seg herfra over mot Rv 91 i en bue sørøstover. Tiltaket vil ligge i samme høyde som fangstanlegget og dermed være skjemmende for fornminnefeltet. Tiltaket kommer svært nært nordenden av fornminnefeltet og grop nr 13 og 14 (se vedlagt kart). Det vil også kunne oppstå konflikt i forhold til ukjente automatisk freda kulturminner.

Potensialet for nye funn i området

Vegetasjonen på Ramfjordmoen er relativt sterk og velegnet til å skjule kulturminner. Befaringer er foretatt og det er indikasjoner på at det antagelig ligger uregistrerte

teltringer, graver og gjerder i området (Stine B. Sveen pers.kom.). Potensialet settes derfor som middels til stort.

Beskrivelse av tiltakets verdi, omfang og konsekvens

Tiltaket vil kunne komme i direkte berøring med to av fangstgropene i området. Det gjelder grop nr 13 og 14 (se vedlagt kart). Kulturminnene er svært godt bevart, men ligger i et område som fra før av er relativt sterkt utbygd. Dette gjelder særlig forskningsstasjonen, kraftledninger og grustak. Kulturminnene anses som sjeldne i Troms, særlig på grunn av det store antallet fangstgroper i nærområdet og man ønsker ikke å få tiltak som stykker opp det helhetlige inntrykket som feltet gir. Samtidig forslår Polarporten A/S at det lages rasteplass og infoskilt ved veien og at man i tilknytning lager en adkomstvei inn i feltet med fangstgroper fra Nordsiden. Dette er svært ønskelig for befolkningens del (jmf. Brev fra Kjellfrid Ingebrigtsen 20.03.04). Likevel vil støy og støv tilta i betydelig grad noe som vil skjemme kulturminnene. Samlet sett settes likevel konsekvensen til middels. Det er også grunn til å bemerke at det skal foretas en grundig befarings av området i sommer fra Sametingets side. Saksbehandler er Jon Petter Gintal ved Sametingets kontorer i Tromsø.

Fangstgrop på Ramfjordmoen. Foto: Svein Småskjær.

Massedeponier

Det vil under arbeidet med tunnelen bli behov for midlertidige og permanente massedeponier. Et prosjekt av denne størrelsen produserer et betydelig overskudd av masser og disse må plasseres et sted. Tiltaket har ønsket om deponi både på Tomasjord og i Ramfjorden. På Tomasjord er fjæra/strandsonen mellom kommunens fylling og Tomasjordnes sør mest aktuell.

I Ramfjorden er Matrikkel nummer 30/4 og 29/1 tenkt som lokaliteter for deponi. Nøyaktig plassering er ikke nevnt, antagelig fordi tiltakets omfang ennå ikke er kjent. Likevel ser det ut til at de valgte områdene i Ramfjorden er nettopp de områdene hvor vi finner fornminner. Både 29/1 som er området fangstgropene på Ramfjordmoen ligger og 30/4 som er området oppe ved Storfossen hvor det andre feltet med fangstgroper er nevnt. Det ville være meget uheldig om disse stedene ble valgt til massedeponi.

Det ser ut til at de mest aktuelle massedeponiet er 30/4 fordi dette kan ta størst andel av massene. Ut fra anleggsrapporten skal dette komme øst for kulturminneområdet, altså ikke ved Storfossen. Rapporten indikerer ca 1,3 km fra vegtraseen og enda lengre vekk fra tunnelpåhugget (pers med Terje Walnum).

For Tomasjord har jeg ingen bemerkninger.

Tromsdalstinden

Som nevnt i kapitlet om samiske hellige steder så er det et visst grunnlag for å hevde at Tromsdalstinden er et hellig fjell. Likevel følger det ikke automatisk at Tromsdalstinden omfattes av kulturminneloven; -dette fordi kildene er av forholdsvis ny dato. Jeg ønsker ikke her å ta stilling til dette, men innser at det kan være problematisk å lage tunnel gjennom et hellig fjell. Tunnelen slik den er tenkt skal i hovedsak gå igjennom Skarsfjellet og går slik sett på siden av Tinden. Jeg tillegger derfor ikke dette stor betydning.

Konklusjon

Tiltaket griper inn i et område med betydelige kulturminner. Det er først og fremst fangstgropene som utgjør konfliktgrunnlaget. Disse er delt opp i to felt. Det ene ligger oppe ved Storfossen ca 2 km NØ for tiltaket og består av 4 groper (se vedlagt kart nr 1).

Det andre feltet består av 14 groper og ligger nede på Ramfjordmoen ca 60-70 m.o.h. Feltet her ligger hovedsakelig sørvest for alternativ 2 Ramfjordmoen, men to groper kan utgjøre et problem. Dette gjelder grop nr 13 (koordinater 7720091N /429826Ø) og grop nr 14 (koordinater 7720128N/429801Ø) (se vedlagt kart 2). Traseen kommer svært nær disse slik den er tegnet inn på kartet (se vedlagt kart nr 2) og vil kunne berøre fangstgropene direkte. Iflg kulturminnelovens §6 gjelder sikringssonen for kulturminner 5 meter fra kulturminnets ytterkant dersom ikke sikringssonen er fastsatt særskilt av vedkommende myndighet (i dette tilfellet Sametingets kulturavdeling). Når det gjelder disse fangstgropene så må nok hele fangstsystemet sees under ett og de 14 groperne må betraktes som et samlet kulturminne. En sikringssone på mer enn 5 meter må derfor påregnes. En endelig reguleringsplan vil fastsette den nøyaktige traseen for vegen over Ramfjordmoen og det foreslås derfor at vegen flyttes slik at den passerer nordøst for fornminnefeltet med minimum 50 meters avstand.

De planlagte massedeponiene må ikke legges i eller nærmere enn 100 meter fra fornminneområdene (se de vedlagte kartene). Jeg vil anbefale at områdene som settes av til massedeponi klareres med Stine B. Sveen i Tromsø Kommune slik at man unngår en konflikt med Riksantikvaren her.

Forslag til avbøtende tiltak

Tomasjord

Ingen avbøtende tiltak.

Nordbotn

Støyskjerm mot Nord bør vurderes.

Ramfjordmoen

Flere avbøtende tiltak er under vurdering. Passering av fangstgropene kan gjøres på følgende måter:

- Vegen legges på bakken med påbudt avstand fra enkeltobjekter. Etter min mening ikke mindre enn 50 meter fra nordligste del av fornminnefeltet.
- Vegen heves fra bakken ved bru eller brulignende anlegg hvorved et sammenhengende kulturminneområde og eller kultursti blir mindre berørt.

Etter mitt skjønn er den første løsninga definitivt å foretrekke. Et brulignende anlegg vil medføre konstruksjoner inne i kulturminnefeltet som er lite ønskelig. Støy, støv og forurensing vil nødvendigvis bli et problem under og i nærheten av denne brua.

Ved den første løsninga åpnes muligheten for en adkomst til kultursti inn i kulturminnefeltet fra Nord. En tilhørende rasteplass og infoskilt er også planlagt. Ved å sette opp en støyskjerm vil fornminneområdet bli relativt avskjermet fra trafikken og Ramfjorden vil ha en attraksjon som er vel verd et besøk.

Massedeponiene klareres med Tromsø Kommune og Stine B. Sveen før tiltaket igangsettes.

Litteraturliste

Andresen, Astrid 1994 *Tromsø gjennom 10000 år. Handelsfolk og fiskebønder, 1794 – 1900*. Tromsø Kommune 1994

Friis J.A. 1888 Etnografiske kart over Finnmark

Olsen, Bjørnar 1994 *Finnmarks forhistorie* Universitetsforlaget

Sandmo, Anne Karine og Bertelsen, Reidar 1994. *Tromsø gjennom 10000 år. Fra boplass til by. –opp til 1794*. Tromsø Kommune 1994

Schanche, Kjersti 1994 Hus og samfunn i Varanger omkring 2000 f.Kr. Dr art avh i arkeologi, UITØ

Skandfer, Marianne 1999 Grensetid i grenseland. Upublisert prosjektbeskrivelse. UITØ

Statens vegvesen 1995 Konsekvensanalyser. Metodikk for vurdering av ikke-prissatte konsekvenser. Håndbok 140 Del II a

Sundquist, Øyvind 2000 Traces of iron in Prehistoric Finnmark. Fennoscandia Archaeologica XVI, Helsinki

Sveen, Stine B. 2003 *Registreringsrapport av fangstgroper på Ramfjordmoen*. Rapport for Tromsø Kommune (okt 2003)

Sveen, Stine B 2001 *Natur og kulturmiljø Ramfjordmoen – Breivikeidet*, Rapport 1. Kulturmiljø, villrein og fangstsamfunn, Tromsø Kommune, nov 2001

Vorren, Ørnulf 1998 *Villreinfangst i Varanger fram til 1600-1700 årene*. Nordkalottforlaget 1998 Tromsø Museums skrifter XXVIII

Informanter i arbeidet

Følgende personer har bidratt med informasjon i arbeidet:

Roger Jørgensen, Håvard Dahl Brattrein, Roald Kristiansen og Stine Benedicte Sveen.

Vedlegg

- Kart over planområdet
- Kart med avmerking av kulturminner Ramfjordmoen
- Kart med avmerking av kulturminner Storfoss